

FŐSZERKESZTŐI GONDOLATOK

Az 1933-as nagyszabású rendezvénynek (lásd a kezdő írást a Budapesti Szemléből) az emléket idézték meg a művészet, a kultúra irányítói és támogatói, amikor a Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ rendezésében megnyitották a pesti Vigadóban a 2026. évi Klebelsberg-emlékkiállítását.

Ez az esemény készítetett minket, a Trianoni Szemle szerkesztőit arra, hogy gondolatainkkal ezúton is emlékezzünk a nagy kultúrpolitikusra, a magyar kultúra megmentőjére a trianoni tragédia után.

Gróf Klebelsberg Kunoról azt írták: 57 évet élt és egy évszázadnyit alkotott. Ez a megállapítás nem teljesen fedí a valóságot. Mert ennél sokkal kevesebb idő állt rendelkezésére. Miért állítom ezt? Lássuk!

Az 1875-ben született Klebelsberg Kunot 1913-tól gróf Tisza István maga mellé vette második kormányába, miután korán felismerte tehetségét, becsületes, megbízható személyiségét, nem mindennapi munkabírását. Klebelsberg 1914-ben már adminisztratív ügyekkel foglalkozó államtitkárként dolgozott, két évre rá a miniszterelnök közvetlen munkatársa lett, ekkor szerezte tapasztalatait az oktatás- és kultúraszervezés területén. Majd 1917-től az Országos Hadigondozó Hivatal ügyvezető alelnöke lett a háború végéig.

Még ugyanebben az esztendőben megválasztották a Magyar Történelmi Társulat elnökévé. És már az első elnöki beiktató beszédében felvázolta azokat a téziseket, azt a gondolatrendszerét, melyet később, a trianoni sokk után – sőt éppen ennek következtében – mint vallás- és közoktatási miniszter 1922-től megvalósít. Valójában tehát ettől az évtől számíthatjuk azt a tevékenységét, melynek két meghatározó elvi és gyakorlati alkotóeleme: a kultúrfölény és a neonacionalizmus. (Ezekről a kérdésekről részletesen szólnak a megjelent kötetek szaktanulmányai, forrásai, elemzései.) Vagyis, Klebelsberg Kuno kilenc (1922–1931) esztendő alatt alkotott annyit, mint mások egy évszázad alatt – s munkájának produktumai kizárólag a magyar nemzet javát szolgálták, nem egyéni ambícióit.

Gróf Klebelsberg Kuno személyisége és egész életműve méltó arra, hogy élő példakép legyen a mai generációk számára. Klebelsbergben kizárólag a nemzetért való tenni akarás munkált, ez volt az egyetlen szempont; elszántan és következetesen dolgozott céljai eléréseért. 1927-ben Az Est tudósítója írta: „[...] még a legegésőbb ellenségnek is el kell ismernie, hogy akár mint magánember, akár mint miniszter, szünet nélkül cipelte a téglákat a magyar kultúra házához. [...] szinte fanatikus csökönnyősséggel tér vissza az a refrén mondanivalójában, hogy a magyar kultúrát minél magasabbra kell emelni, mert kultúra nélkül nincs Magyarország.”¹ Miközben már életében méltatlanul támadták, halála után – ámbár rendszeresen megemlékeztek róla, tudományos, oktatási, művelődési és külpolitikai eredményeire hivatkoztak – a gyakorlatban, a mindennapokban nem folytatták életművét. A háború utáni négy évtizedben pedig a totális felejtés lett az osztályrésze.

Az alábbiakban Klebelsberg néhány kortársának a véleménye, felfogása álljon itt, a későbbi nemzedékek okulására!

GRÓF BETHLEN ISTVÁN (miniszterelnök 1921–31)

Gróf Klebelsberg Kuno munkásságának vezérmotívuma – a magyar kultúra, a magyar művelődés szeretete és szolgálata. A parlagon heverő nagy magyar Alföld kultúrájának és művelődésének az ügyét szolgálta, az Alföld fejlesztését és modernizálását. Aktív külpolitikát folytatott: kiépítette a magyar kultúra és művelődés összeköttetését a külfölddel és más nemzetek kultúrájával, a magyar kultúrának élő összekapcsolását az egyetemes emberi művelődéssel. Sokat tett a magyar kultúrtejesítmény megismertetéséért és megbecsültetéséért más népek által.

GR. APPONYI ALBERT (diplomata, a Népszövetségben a magyar fűdelegátus)

Tág látókörű, impulzív erővel bíró kultúrpolitikus, „hozzáfogható államférfiút a művelt világnak szinte egyetlen álla-

¹ A zsűpfedeles háztól... a modern palota felé. Az Est, 1927. március 20. 13. o.

mában sem ismerék” – nyilatkozta Apponyi Albert, pedig ő számos nemzetközi szervezet tagjaként vagy vezetőjeként bejárta az egész világot és sok-sok embert ismert meg. Klebelsberg a Magyar Történelmi Társaság elnökeként friss életet vitt ennek a nagyra hivatott társaságnak az életébe. Szerteágazó tevékenysége mellett volt ideje és szellemi rugékonysága egy nagyszabású publicisztikai tevékenységre is, amely kiterjedt a bel- és külpolitika, valamint a szellemi mozgalmak minden területére. „Az ő emléke úgy él bennünk, mint nemzeti kultúrhivatásunk egyik legteljesebb megzemélyesítőjéé.”

HERCZEG FERENC (író, újságíró, politikus)

Milyen ember is Klebelsberg Kuno? A legfeltűnőbb tulajdonsága mindenesetre: tetterejének mindent magával sodró lendülete. Klebelsberg született munkásember! „Benne oly nagy, viharos és győzedelmes volt az ÉLET, hogy nem is tudom elképzelni őt a szegedi kriptá ünnepélyes némaságában, fejedelmi mozdulatlanságában.”

Széchenyi Istvánhoz hasonlítva írta róla Herczeg Ferenc: mind a kettőnek agytekervényeiben megvan az a *nagyfeszült-ségű energia*, amely az ötletet tervvé, a tervet *akarattá*, az akaratot szinte minden átmenet nélkül *cselekedetté* tudja átváltani. Alkotásai kivétel nélkül a nemzeti gondolatból nőttek ki: Collegium Hungaricumok, Nemzeti Uszoda, svábhegyi csillagászati intézet, tihanyi élettani intézetet, alföldi programok stb. A magyar zeneművészetnek sem lehet panasza. Kormányzói jóváhagyással évenként ismétlődő pályázatot szervezett, amelynek mindjárt első szülöttje: Dohnányi Ernő szegedi miséje. „Vádolták, hogy alkotásaiban fényűző. – De hát a kultúra maga nem egyéb, mint fényűzés! Ami szép az életben, ami elviselhetővé teszi a földi siralomvölgyet és ideális magasságok felé sarkantyúzza az emberiség vágyait: az fényűzés. Ez a fényűzés szükséges az embernek!”

BERZEVICZY ALBERT (történetíró, politikus, az MTA elnöke)

„Klebelsberg a szó szoros értelmében Akadémiánk megmentője lett, megmentette az anyagi ellehetetlenüléstől. Széles látókörű, nagy műveltségű, a nemzeti célok egyetemét áttekinteni és felkarolni tudó, nemes ideálokért buzgó kultúrpolitikus. Az alföldi tanyai iskolák tömeges felállítására népművelésünk hathatós előmozdítását végezte el. A Gyűjteményegyetem létesítése eddig egymástól elszigetelt fontos kultúrintézmények közt teremtett kapcsolatot s ruházta fel azokat egyúttal bizonyos önkormányzati jogokkal is.

KOGUTOWICZ KÁROLY (geográfus, egyetemi tanár)

Munkabírása, hihetetlen szívóssága volt egyik fő jellemvonása; rendkívül sokat járt vidéken, főleg az Alföldre, annak felfejlesztése érdekében; a miniszter a szóban forgó aktuális ügyeket jobban ismerte a referensénél, a szegedi egyetemi építkezéseknek pl. legapróbb részleteit is ismerte; nemcsak felfogóképessége volt rendkívüli, de kivételes volt az a képessége, ahogyan a legegyszerűbb gondolatot – ha tetszését megnyerte – nyomban egy nagy átfogó rendszerbe illesztette be. Itt nyilvánult meg államférfíui kvalitása. Országépítő volt! Aki nem tudta megközelítőleg megérteni gondolkodásmódját, az javaslatával nem is boldogult. És aki nem értette meg munkásságának célját, az pazarlással, elfogultsággal vádolta. Sok gáncsoskodás érte ezért Klebelsberg Kunot.

SURÁNYI MIKLÓS (író, újságíró)

Klebelsbergnek nem voltak objektív kritikussai, csak ócsárlói vagy hízelgői, pedig ő valódi, aktív, eleven ember volt, erős és nagy egyéniség abban a korban, mert amit akart, azt meg is valósította, mert programja, a „lenni vagy nem lenni” kérdés megoldása köré formálódott Trianon után. „Élünk ám még, cimborai!” – ezt kiáltja oda Klebelsberg Kunó a cseh, oláh és szerb szomszédoknak. Ebben a négy szóban benne van az erős, elszánt, rendíthetetlen és optimista ember egész testi-lelki rajza. Egyszer, egy parlamenti beszéde alkalmával, valamelyik hazafias, lángolóan lelkes magyar fajvédő, ellenzéki képviselő ezt kiáltotta a kultuszminiszter felé: – Igen ám, de kultúrfölénnyel nem lehet az ágyúkat megtölteni! Klebelsberg válasza: ezeket az ágyúkat csakis kultúrfölénnyel, kultúrpolitikával lehet és kell megtölteni! Eszközei pedig: a népiskola, a középfokú oktatás és az egyetemek.

BARANYAI LIPÓT (pénzügyi szakember, az MNB és az MTA tagja)

Klebelsberg szellemét betöltő eszménye, fegyvere a „*kultúrfölény*” gondolata, a lelkét átható legmélyebb érzés pedig a nemzetért aggódó *hazaszeretet* volt: ezzel küzdött a kor kishitűsége ellen és ezzel indította meg a harcot a magyarságot fenyegető gazdasági, szellemi és erkölcsi szegényedés ellen. Vagyis az emberi szellem szabad kibontakozását hirdette. Azt hirdette, hogy a magyarságot csak a kulturális felsőbbség állíthatja talpra és csak ez nyithatja meg számára újból az emelkedés útját. Eszményi célokat tűzött a trianoni nemzedék elé. Hitt a kultúrának a nemzet sorsát formáló

erejében. Úgy érezte, hogy a Trianon utáni szomorú, nehéz korban a hazát jobban, mélyebben és dolgozabban kell szeretni; ezt a nagyobb, ezt a mélyebb és dolgozabb hazaszereget nevezte ő neonacionalizmusnak. Szabaddá akarta tenni a szellemet, hogy az egyes ember teremtőereje – a gazdasági életnek ez az örök mozgatója – érvényesülni tudjon.

PESTI NAPLÓ VEZÉRCIKKE (1932. okt. 16.)

A betű embere volt, hajlékony szellem, tömör kultúrájával, érdekes egyéniségevel. Évtizedig a támadások centrumában, de mindig töretlen erővel, akarattal, munkakedvvel és munkakészséggel. *Mámorosa a kultúrának!* Sokoldalú egyéniség, humanista jellemvonás, átfogó logika – azok a képességei, melyekkel a helyzeteket megítélni tudta, az összefüggéseket fölmutatni és megtalálni tudta, és legjelesebbül a diplomata kvalitások. Ő a Nagy Építő! Iskolaépítő! A Betűvető!

A Nyugat nagygágyúja, Móricz Zsigmond nem fukarkodott a Klebelsberg-politika elleni támadásokkal. 1933-as újevi köszöntőjében Móricz Szeged városáról írt, s ott járván rossz irányú változásokat tapasztalt. Két nagyúr – ahogyan az író fogalmaz – beavatkozott a város életébe, s ez megváltoztatta annak fejlődéstörténetét. Az egyik „nagyúr” Tisza Lajos volt [a Tiszákat amúgy sem szerették a Nyugatnál], aki Szeged belvárosát a bécsi Ringhez hasonlóan alakította át. A másik „nagyúr” Klebelsberg Kuno volt, aki azon az „ürügön”, hogy Szeged képviselőjévé választották, egyetemi várost csinált Szegedből. [Ez valóban nagy bűn?] Építtetett egy ónémet-ólasz püspöki palotát és egyetemi épületet, „amely a Tisza-menti nádkunyhók világában olyan, mint az elvársolt királylány a nádasban”. Ez csupán dísz – írja –, Szeged egyetemi városnak alkalmatlan. A város jövője bizony az ellenkezőjét bizonyította. Különbösen is Móricz szerint nem az egyetem emeli Szeged civilizációs fokát. „A jóakarátú hatalom melléfogott” –, írja, csupán egy betűt csinált, amit a város „kiközömbösít

magából”. [A Kolozsvári Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetemet nem is vihették jobb helyre, mint épp Szeged.] Móricz arra is epés megjegyzést tett, hogy Klebelsbergék a belvárosi piacot átköltöztették a Mars-térre, s helyére platános és szobros területeket építtettek. Ezeknek a megvalósult terveknek semmi közük nincs Szegedhez – folytatódik a vád, mondván: a polgárok „nyakába akasztották”, vagyis a kormány ráerőszakolta akaratát a város lakosaira, közben Szeged utcáin emberek halnak meg, mert nagy a szegénység. [Ismerős az összevetés: a gondok és teendők szembeállítás, egymás elleni kijátszása ma is gyakorlat!]

Végül idézzünk egy mai kiváló tudós és lokálpatrióta, dr. **Prokopp Mária** művészettörténész gondolataiból!

„Úgy gondolom, ez a négy kötet [a Trianoni Szemle 2025-ös Klebelsberg-köteteiről van szó] – ezúton is szeretném mindenkinek megköszönni, aki közreműködött a megjelenésében – olyan kincs, amit meg kell őrizni és emészteni mindent, ami benne van. Óriási kincs azért is, mert például újra odafigyelünk Esztergomra, a klebelsbergi Tanítóképzőre, ott a hegyoldalban, ott a magyar Sion, ott megyünk a magyar Vatikán felé. Ez a Tanítóképző, amely ma főiskola, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem része. Adjunk hálát a Mindenhatónak és a szerkesztőség minden tagjának – Kolczonay Katinak, Domonkos Lászlónak, Medvigy Endrének, Sipos Endrének és a főszerkesztőnek, Szidi-ropulosz Archimédésznek –, hogy ezek a kötetek megjelenhettek, és ezzel van arra is lehetőségünk, hogy a következő évek-

ben aprópénzre váltsuk mindazt, amit a Szemle soraiban olvashatunk. És próbáljuk magunkba szívni ennek a kincsnek a jelentőségét, hogy továbbadhassuk – és hogy további Klebelsbergek születhessenek! A minta benne van ezekben a kötetekben: a nemzeti öntudat, az igazi hazafiság és erkölcsi tartás. Ezen áll vagy bukik a nemzet jövője. Örülnék, ha nemcsak Komáromban lenne szobra a megyében Klebelsbergnek, hanem itt, Esztergomban is. (Elhangzott a 2025-ös Trianoni Szemle bemutatóján, Esztergomban 2026. március 23-án.)

Három év alatt 5 ezer tanterem, ötezer négyzetes lyuk, 75 × 75 × 5 cm, alumínium, gravírozott portré (Oláh Sándor ötvösművész alkotása)